

בענין הנזיר, יושב בתענית, והפרישות בתורה

1.

יש מחלוקת ידוע בחז"ל שממשיכה גם בראשונים לגבי המקום של הפרישות בתורה.

דבר ידוע כי באופן עקרוני התורה אינה מתנגדת להנאה מתענוגי העולם, אלא מלמד אותנו איך לקדש את התענוגים האלו ולעשות אותם חלק מעבודת ה.

לדוגמה, התורה אינה אוסרת אכילת בשר ודגים וכל מיני מטעמים, אלא מגבילה אותה למינים כשרים אחרי שחיטה כהלכה.

לגבי פירות גן עדן, כתוב "מכל עץ הגן אכול תאכל"ⁱ ו"לכם יהיה לאכלה"ⁱⁱ וראינו בכמה מקומות איך שחז"ל האריכו פירות טובות וזמנים טובים.ⁱⁱⁱ

לגבי אדם שאוסר על עצמו דבר שהתורה לא אסרה על ידי נדרים, אמר רב דימי בשם רבי יצחק "לא דייך מה שאסרה לך התורה אלא שאתה מבקש לאסור עליך דברים אחרים."^{iv}

ולא רק זה, אלא נראה שהתורה באמת מצפה שנטעום מכל הנאה המותרת לנו בעולם הזה-רבי חזקיה ר' כהן בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אכל.^v ובגלל זה הקפיד ר' לעזר לחסוך כסף כדי שיוכל לקנות כל פרי חדש שלא טעם בזמן שהוא רואה אותו.^{vi}

התורה אינה שוללת את תשמיש המיטה, אלא מגבילה אותה לקדושת הקידושין ששם היא באמת מצוה ותענוג שחז"ל מאוד האריכו. על הפסוק "וַתִּזְנַח מִשְׁלֹם נְפִשִׁי נְשִׁיתִי טוֹבָה"^{vii}, דרשו חז"ל^{viii} "רבי אבא אמר: זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמידי חכמים."^{ix}

ולעומת האיסלם, היא גם לא אוסרת שתיית יין על-עף היותו הגורם לכל כך הרבה אסונות, אלא אפילו מעודדת שתייתה בחגים בכמויות מקובלות, בגדר "ויין ישמח לבב אנוש"^x ו"אין שמחה אלא ביין"^{xi}

2.

לעומת זאת, יש טענים^{xii} שיש גם גישה אחרת בחז"ל, שמעודד יותר פרישות וסמכו את עצמם במאמר "קדש עצמך במותר לך"^{xiii}- לגישה זו יש סמך גדול בדברי הרמב"ן על הפסוק "קדושים תהיו"^{xiv} אע"פ שנראה להלן שאפשר לפרש דבריו באופן אחר לגמרי.

אולם, נראה שגם רש"י^{xv} וגם הריטבא^{xvi} על אתר מגבילים את המושג הזה לסיגיים שחז"ל גדרו ולא למנהגי פרישות עצמאים של כל אחד ואחד.

3.

אכן, בפרשת נשוא^{xvii}, אנו מוצאים מצות נזיר שלוקח על עצמו להתקדש יותר ולמנוע משתיית יין ותספורת.

ידוע הממאמר של חז"ל המפורסם ש"כל הרואה סוטה בקלקולה ינזר עצמו מן היין"^{xviii}

לפי זה, אדם שראה דברים שעלולים להשפיע לרעה על מדרגתו הרוחני, באמת מעודד לקחת על עצמו נזירות זה.

אע"פ שבמבט ראשון, אין צורך לראות בעצם העובדה שהתורה מקדישה פרשה שלימה לענין הנזיר, שנזירות היא באמת דבר חיובי- פרשיות שלימות כפרשת עבד עברי^{xix}, בן סורר ומורה^{xx}, ועוד כהנה וכהנה תוכיחו שיש מצוות בתורה שמיועדים למצב האנושי של "בדיעבד" ולא למצב של "לכתחילה".

אולם, מזה שכתוב "קדוש יהיה"^{xxi} וממקומות בנביא שבהם היחס לנזיר הוא דומה ליחס אל נביא, לדוגמה " וְאֵקִים מִבְּנֵיכֶם לְנְבִיאִים וּמִבְּחֹרֵיכֶם לְנָזִירִים"^{xxii}, נראה איפה שיחסה של התורה לנזיר הוא באמת חיובי ביותר.

באמת, יש שיטה בחז"ל^{xxiii} שנזיר הוא נחשב אדם קדוש ביותר, כמו שכתוב בפרשת הנזיר "קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו".

באמוראים, ר'אלעזר פוסק כשיטה זו וסובר ש"היושב בתענית נקרא קדוש"^{xxiv} והרמב"ן בפירושו על החומש^{xxv} באמת אוחז בשיטה זו ומסביר שנזיר טהור בסוף נזירותו מביא קרבן חטאת לכפר על ירדתו מהקדושה היתירה שהשיג בזמן נזירותו.

כמו שהזכרנו למעלה, יתכן שהרמב"ן הולך פה לשיטתו שמצות "קדושים תהיו" היא מורה על יתר פרישות כדי לא להיות "נבל ברשות התורה". ושזה כלול בגדר "קדש עצמך במותר לך".

4.

לעומת זאת, יש שיטה אחרת בגמרא^{xxvi}, וזוהי שיטת ר' אלעזר הקפר, שסובר שבאמת נזיר הוא נחשב חוטא, מפני שאסר עליו דברים שהתורה התירה "שציער עצמו מן היין"

באמוראים, שמאל מקבל שיטה זו ופוסק לגבי תענית רשות " כל היושב בתענית נקרא חוטא". לפי שיטה זו, המילים "קדוש יהיה" לא מתאר את הנזיר, אלא את גדול שער ראשו (גדול פרע), שאסור בהנאה.

לפי שיטה זו, הקרבן חטאת שהנזיר מביא הוא ככפרה על החטא של "ציער עצמו מין היין".

נכון שבסוגיא מקבילה^{xxvii}, מוקמין דברי ר', אלעזר הקפר רק בנזיר טמא (נזיר שנטמא בזמן נזירותו שחייב להביא קרבנות, להתגלח, ולהתחיל את נזירותו מחדש). באמת, הפסוק " וכפר עליו מאשר חטא על הנפש"^{xxviii} מבוסס על מקרה זה.

אולם, בכל שאר הסוגיות, דברי ר'אלעזר מובנים להתייחס לכל נזיר, וכך באמת פוסק הרמב"ם בהלכות דעות^{xxx xxix}

ודיקא נמי שהרמב"ם מבין את המצוה של "קדושים תהיו" באופן אחר לגמרי, כמצוה כוללת שמזהיר על שמירת כל המצוות ואינה מוסיפה שום חיוב על המצוות עצמן.^{xxxi}

5.

אע"פ שהטור והש"ע לא מתייחסים באופן ישר אל הלכות נזיר, אפשר לכוון לדעתם משיטתם בסוגיות אחרות.

בסוגיא בהחובל^{xxxii}, מובא שהמחלוקת תנאים לגבי החובל בעצמו תלוי במחלוקת לגבי נזיר.

הברייתא שם שסובר שמותר לאדם לחבול בעצמו סובר כמ"ד נזיר קדוש, והסתם משנה שם שסובר שאסור לאדם לחבול בעצמו, סובר כמ"ד נזיר חוטא מק"ו "המצער עצמו מכל דבר ודבר עאלו".

מכיון שסתם שם תנא כר' אלעזר הקפר שסובר שנזיר חוטא, נראה לפי הכלל הידוע ש"הלכה כסתם משנה" שכך פוסקים וכך פוסק הרמב"ם^{xxxiii}

ובאמת כך נפסק בש"ע^{xxxiv}. משמע שגם לענין נזיר הדין יהיה כך, כמו שבאמת נפסק ברמב"ם המובא לעיל.

אולם, הטור מביא את דעת הרמ"ה שפוסק שמותר לאדם לחבול בעצמו. נראה שהוא פוסק דלא כרבי אלעזר הקפר גם בענין נזיר. מסבירים שזה בגלל הכלל של "אין הלכה בשיטה"^{xxxv} ומובא בגמרא^{xxxvi} "אמר אביי: שמעון הצדיק ורבי שמעון ור' אלעזר הקפר, כולן שיטה אחת הן דנזיר חוטא הוי".

נראה קצת שטחי להגיד שמחלוקת בסיסי כזה בין הרמב"ם לטור שמשפיע על כל היחס שלנו לגבי הפרישות מבוסס על מחלוקת לגבי כללי פסיקה טכנים כ"הלכה כסתם משנה" ו"אין הלכה כשיטה" ולכן במקום להעמיק יותר בכללים אלו במאמר זה (ויש עוד הרבה לעיין כמובן), נמשיך לבקש מהלך יותר רחב בסוגיא זו.

לפי הנזכר למעלה, בענין היושב בתענית ובענין יחסינו לפרישות נוספת גם בכלל, היינו מצפים שהרמב"ם והש"ע יפסקו שהיושב בתענית נקרא חוטא ושהטור בשם הרמ"ה יפסק שהיושב בתענית נקרא קדוש, כמו בחובל בעצמו ובנזיר.

הרמב"ם על אתר בהלכות דעות באמת פוסק שהיושב בתענית תמיד נקרא חוטא^{xxxvii}.

והטור באמת פוסק כמו ר' אלעזר דתענית שאם הוא יכול לסבול את התענית, נקרא קדוש.

אולם, בענין היושב בתענית, הש"ע פוסק כמו הטור כשיטת ר' אלעזר בתענית, וזה נראה סתירה לפסק שלו בענין החובל בעצמו.

6.

בנוסף לסתירה זו, יש עוד כמה סתירות גדולות בסוגיא הזו.

1. כמו שהזכרנו למעלה, בסוגיא המקבילה בנזיר ג., מוקמינן דברי ר', אלעזר הקפר רק בנזיר טמא (נזיר שנטמא בזמן נזירותו שחייב להביא קרבנות, להתגלח, ולהתחיל את נזירותו מחדש). ובאמת, הפסוק "וכפר עליו מאשר חטא על הנפש"^{xxxviii} מבוסס על מקרה זה. אע"פ שדחינו למעלה שהרמב"ם פוסק כמו רוב הסוגיות שמעמידים את דברי ר' אלעזר הקפר בכל נזיר, עלינו לחזור ולנסות לתרץ סתירה זו.

2. אע"פ שהרמב"ם בהלכות דעות פוסק כר' אלעזר הקפר שנזיר נקרא חוטא, בהלכות נזירות^{xxxix}, נראה שהוא פוסק שהנזיר דרך קדושה נקרא קדוש.

3. בסוגיא בתענית, שמואל פוסק שהיושב בתענית נקרא חוטא כמו שר' אלעזר הקפר סובר לגבי נזיר. אולם, בסוגיא בבחובל, כדי לתרץ את הסתירה בין המשנה שסוברת שאסור לאדם לחבול בעצמו לבין המשנה שסוברת שהנשבע להרע לעצמו חל השבועה, שמואל מעמיד את הפסוק לגבי שבועה באומר "אשב בתענית". מזה יוצא שאפילו שמואל חולק בין חובל לעצמו ליושב בתענית וסובר שאפילו למ"ד חובל בעצמו אסור, יושב בתענית מותר.

7.

התוספות^{xl} מעירים את הסתירה בין הסוגיות בנזיר ומתרץ שלרבי אלעזר הקפר, כל נזיר נקרא חוטא, אבל יש מדריגות שונות:

1. נזיר טמא הוא ממש חוטא

2. נזיר טהור הוא "תערובת" כזה- מבחינה אחת, הוא עושה מצוה ובאמת לא חוטא אבל המצוה שלו גם כוללת איזו בחינה של חטא. לדוגמה של תופעה לא רגילה זו (ובאמת קשה להבין), התוס' מביא תענית חלום בשבת- דבר שהגמרא מעודד אבל גם מחייב תענית אחר לכפר עליו. לפי התוס', יוצא שנזיר טהור הוא באמת לא חוטא ממש, אלא רק נקרא "קצת" חוטא. ולכן בסוגיא בנזיר ג. שמדובר על אדם שאומר "אהה" (פירוש- אהיה יפה כנזיר) כשהוא מסלסל בשער, והגמרא הקשה למ"ד נזיר חוטא איך אפשר לקרא לנזיר "יפה", אפשר לתרץ שהוא באמת יפה, כי עושה מצוה, כמו ש"יפה תענית לחלום" נאמר גם "אפילו בשבת" אע"פ שהוא צריך לשבת בתענית אחרת אחרי כן לכפר על הזלזול בעונג שבת.

לעומת זאת, בסוגיות האחרות מתרכזים על הצד "חוטא" שבנזיר. הרשב"א^{xli} גם מביא תרוץ זה של רבינו תם.

התוספות^{xlii} בבתענית מתרצים בדרך דומה את הסתירה בדברי שמואל.

כששמואל אומר ש"היושב בתענית נקרא חוטא", הוא מתכוון שיש בזה איזה צד של חטא, לא משמש אסור לו לעשות כך. לכן, מפני שעצם המעשה אינו אסור אלא רק יש בו צד של חטא, והצד החיובי מתגבר עליו, הנדר עדיין חל ולא נחשב כ"נודר שלא לקיים מצוה".

8.

אפשר לנסות כם לתרץ את הסתירה ברמב"ם בענין נזיר. אפשר שהרמב"ם סובר שיש מקרים שבו כדאי להיות נזיר, ומאיזו בחינה, נזיר כזה "לשם קדושה" נקרא קדוש. אבל עדיין יש בו צד של חטא בזה ש"מצער עצמו מן היין". ולכן בהלכות דעות, זה משמש ראיה די חזקה שיותר מדי פרישות הוא לא דרך מומלץ בחיים.

אפשר להוסיף ולדייק שהרמב"ם לא אוסר ישיבה בתענית, אלא מדבר על "היושב בתענית תמיד".

אפשר שהנמוקים ברמב"ם קצת שונים מבתוס', אבל הדרך הפשרני של התוס' לגבי פרישות ממש בולט גם ב"דרך הממוצע" של הרמב"ם ויתכן מאוד שהרמב"ם היה שוקל את השכר שבכל מעשה פרישות של רשות כנגד הפסידו ומכריע או לצד החיובי או לצד השלילית בכל דוגמא לפי זכותו.

לגבי נזיר, זה תלוי בכונת נזיר, לגבי היושב בתענית, זה תלוי בתדירות של התענית ואולי במסיבות שגורמות לך, ולגבי חבלה בעצמו שהוא בודאי מקרה יותר חמור של "מצער עצמו", הוא אוסר בהחלט, לפחות בדרך של בזין או נציון, כמו החובל באחרים^{xliii}.

משמוכרח ברמב"ם הוא שאע"פ שיש מקום ברמב"ם לפרישות^{xliii}, הרמב"ם יוצא באופן חריף ביותר נגד פרישות מופרזת ששולל כל הנאה מהדברים הטובים בחיים, כולל לא רק דברים החכריחיים כמו פת ומלח, אלא גם "בית יפה ומלבושים יפים".

9.

אלא שעדיין קשה למה לענין תענית, פוסק הש"ע כשיטת ר'אלעזר בתענית שסובר שהיושב בתענית נקרא קדוש בתנאי שהוא יכול לסבול את התענית, דלא כרבי אלעזר הקפר, ולגבי החובל בעצמו, הוא פוסק שאסור לאדם לחבול בעצמו, כמו ר'אלעזר הקפר.

גם לפי הסבר התוס' שניסו גם ליחס לרמב"ם, יוצא שיש בנזיר טהור תרי דינים: א. דין קדושה מצד המצוה שמקיים (או לפחות צד חיובי) שגובר על הצד השלילי. ב. דין של חוטא מצד "מצער עצמו", דומה לתענית חלום בשבת, שאינו דוחה את המצוה, אבל טעון כפרה.

וא"כ, לפחות לפי הרמב"ם שבאמת משתמש במילה "קדוש" לתאר את הדין הראשון בנזיר, וגם לפי המשמעות הפשוטה בתוס', קשה למה הגמרא לא מעמיד את הפסוק "קדוש יהיה" ללמד הדין הראשון של הקדושה שבנזיר, במקום לדחותו לתאור קדושת גדול הפרע שלו.^{xlv}

10.

ובאמת נראה שרוב המחברים שמתחילים לסתירה זו בדברי המחבר מבינים שהש"ע סובר שבאמת אין מחלוקת בין שמואל לר' אלעזר בענין תענית ושניהם סוברים שזה תלוי עם הוא יכול לסבול את התענית או לא.^{xlvi} ובאמת קשה כי לפי גרסתינו בסוגיא דשם, בודאי יש מחלוקת, גם בהלכה, וגם באיך לדרוש את הפסוקים, ומסקינן דר' אלעזר מודה שלמי ש"לא מצי מצער נפשיה", אסור להתענות, הרי ע"כ שלשמואל, גם למי ש "מצי מצער נפשיה" אסור להתענות.

11.

והעיר לי הרה"ג גבריאלי שרף שהמשנה ברורה^{xlvii} באמת מבין שהמחבר מתכוון לאדם שמתענה בשביל תשובה, ופוסק שיש עבירות שבאמת טעונים תענית לכפרה אפילו למי שלא יכול לסבול התענית ויש עבירות שטעונים תענית רק למי שיכול לסבול את זה. כנראה שאין למ"ב שום ה"א שמדובר על תענית שהוא לא לשם תשובה אלא רק בשביל פרישות יתירה. וא"כ, לפי פירושו של המ"ב, לעומת הבנתו של שעה"ש והרמח"ל, לק"מ.

אלא שמכיון שלפסק זה אין מקור ברור בסוגיא בתענית יא, עדיין צ"ע מאיפה למד החלוק הזה. ואפשר שהוציא את זה מסוגיא אחרת^{xlviii} שמתעסקת בתענית בזמן של צרה, שמסתמא מהוה תהליך של תשובה, לא רק פרישות בעלמא. וא"כ, גם לפי הש"ע יוצא לפי הבנתו של המ"ב מאוד דומה לדעתו של הרמב"ם שפרישות יתירה לשם פרישות בלי מטרה שמצריכה אותה כמו תשובה, כולל סתם נזירות, תענית, וק"ו חבלה בעצמו, נחשבים כחטא גמור ולא למצוה כלל.

ⁱ בראשית פרק א פסוק כט

ⁱⁱ בראשית פרק ב פסוק טז

ⁱⁱⁱ לדוגמה ברכות מד. בענין פירות גנוסר " אמר רבה בר בר חנה: כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן למיכל פירות גנוסר, כי הוינן בי מאה - מנקטינן ליה לכל חד וחד עשרה עשרה, וכי הוינן בי עשרה - מנקטינן ליה כל חד וחד מאה מאה, וכל מאה מינייהו הוה מחזיק להו צנא בר תלתא סאוי ואכיל להו ומשתבע דלא טעים זיונא. זיונא סלקא דעתך? אלא אימא: מזונא. רבי אבהו אכיל עד דהוה שריק ליה דודבא מאפותיה; ורב אמי ורב אסי הוו אכלי עד דנתור מזייהו. רבי שמעון בן לקיש הוה אכיל עד דמריד, ואמר להו רבי יוחנן לדבי נשיאה, והוה משדר ליה רבי יהודה נשיאה באלושי אבתריה ומייתי ליה לביתיה"

^{iv} ירושלמי (נדריים פרק ט

^v ירושלמי קידושין פרק ד הלכה יב

^{vi} שם וקרוב בעדה שם

^{vii} איכה פרק ג

^{ix} שבת כה: וראה גם ברכות סב. " רב כהנא על, גנא תותיה פורייה דרב. שמעיה דשח ושחק ועשה צרכיו, אמר ליה: דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא! אמר לו: כהנא, הכא את? פוק, דלאו ארח ארעא. אמר לו: תורה היא וללמוד אני צריך."

^x תהילים קדלוטו

^{xi} פסחים קט.

^{xii} מסילת ישרים פרק יג

^{xiii} יבמות כ.

^{xiv} רמב"ן ויקרא פרק יט פסוק ב

קדושים תהיו - הוּו פרושים מן העריות ומן העבירה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, לשון רש"י. אבל בתורת כהנים (פרשה א ב) ראיתי סתם, פרושים תהיו. וכן שנו שם (שמיני פרק יב ג), והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים, כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים: ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב, אבל הפרישות היא המזכרת בכל מקום בתלמוד, שבעליה נקראים פרושים:

והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין, א"כ ימצא בעל התאווה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות, שלא הזכיר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה: לפיכך בא הכתוב, אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות. ימעט במשגל, כענין שאמר (ברכות כב א) שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין, ולא ישמש אלא כפי הצורך בקיום המצוה ממנו. ויקדש עצמו מן היין במיעוטו, כמו שקרא הכתוב (במדבר ו ה) הנזיר קדוש, ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ובלוט. וכן יפריש עצמו מן הטומאה, אף על פי שלא הוזכרו ממנה בתורה, כענין שהזכירו (חגיגה יח ב) בגדי עם הארץ מדרס לפרושים, וכמו שנקרא הנזיר קדוש (במדבר ו ח) בשמרו מטומאת המת גם כן. וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס, כענין שהזכיר הכתוב (ישעיה ט טז) וכל פה דובר נבלה, ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות, כמה שאמר על רבי חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו:

באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית, אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי, עד שיכנס בכלל זאת הצוואה הנקיית בידיו וגופו, כמו שאמר (ברכות נג ב) והתקדשתם אלו מים ראשונים, והייתם קדושים אלו מים אחרונים, כי קדוש זה שמן ערב. כי אף על פי שאלו מצות מדבריהם, עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר, שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים:

וזה דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה, כי אחרי אזהרת פרטי הדינין בכל משא ומתן שבין בני אדם, לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות, אמר בכלל ועשית הישר והטוב (דברים ו יח), שיכניס בעשה היושר וההשוייה וכל לפני משורת הדין לרצון חבריו, כאשר אפרש (שם) בהגיעי למקומו ברצון הקדוש ברוך הוא. וכן בענין השבת, אסר המלאכות בלאו והטרחים בעשה כללי שנאמר תשבות, ועוד אפרש זה (להלן כג כד) בע"ה: וטעם הכתוב שאמר כי קדוש אני ה' אלהיכם - לומר שאנחנו נזכה לדבקה בו בהיותנו קדושים. והנה זה כענין הדבור הראשון בעשרת הדברות (שמות כ ב):

^{xv} רש"י מסכת יבמות דף כ עמוד א

אף במותר לך - להוסיף עליהם שניות המותר לך על העריות כדי שלא תבא לידי עריות האסורות מן התורה.

^{xvi} חידושי הריטב"א מסכת יבמות דף כ עמוד א

אלא אמר רבא קדש עצמך במותר לך. פי' שלא נקראת איסור קדושה לומר שאין בה אלא דרך קדושה, אלא לומר שזו מן הדברים שנאסרו לקדש ישראל במותר להם דלא ליגעו באיסור דאורייתא, ומיהו מאן דלא עביד הכי עובר על דברי חכמים ורשע מיקרי.

^{xvii} במדבר ו

^{xviii} נזיר ב.

^{xix} שמות כא

^{xx} דברים כא"ח

^{xxi} במדבר ו' 5 ו 8

^{xxii} עמוס פרק ב'יא

^{xxiii} תענית יא "אמר שמואל: כל היושב בתענית נקרא חוטא. סבר כי האי תנא, דתניא: רבי אלעזר הקפר ברבי אומר: מה תלמוד לומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, וכי באיזה נפש חטא זה? אלא שציער עצמו מן היין, והלא דברים קל וחומר: ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא, המצער עצמו מכל דבר ודבר - על אחת כמה וכמה. רבי אלעזר אומר: נקרא קדוש, שנאמר קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו. ומה זה שלא ציער עצמו אלא מדבר אחד נקרא קדוש, המצער עצמו מכל דבר - על אחת כמה וכמה. ולשמואל, הא איקרי קדוש! - ההוא אגידול פרע קאי. - ולרבי אלעזר, הא נקרא חוטא! - ההוא דסאיב נפשיה. - ומי אמר רבי אלעזר הכי? והאמר רבי אלעזר: לעולם ימוד אדם עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו, שנאמר בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר! - לא קשיא, הא - דמצי לצעורי נפשיה, הא - דלא מצי לצעורי נפשיה. ריש לקיש אמר: נקרא חסיד, שנאמר גמל נפשו איש + (חסיד) + [טוד] ועכר שארו וגו'."

^{xxiv} שם

^{xxv} במדבר ו'ד " וטעם החטאת שיקריב הנזיר ביום מלאת ימי נזרו, לא נתפרש. ועל דרך הפשט כי האיש הזה חוטא נפשו במלאת הנזירות, כי הוא עתה נזור מקדושתו ועבודת השם, וראוי היה לו שיזיר לעולם ויעמוד כל ימיו נזיר וקדוש לאלהיו, כענין שאמר (עמוס ב' יא) ואקים מבניכם לנביאים ומבחוריכם לנזירים, השוה אותו הכתוב לנביא, וכדכתיב (לעיל פסוק ח) כל ימי נזרו קדוש הוא לה' והנה הוא צריך כפרה בשובו להטמא בתאוות העולם:"

^{xxvi} תענית יא. , נזיר יט., כב., נדרים י., ב.ק. צא.

^{xxvii} נזיר ג. " אהא נאה - נזיר. ודלמא אנהא לפניו במצות! כדתניא: זה אלי ואנוהו - אנהא לפניו במצות,

אעשה לפניו סוכה נאה, לולב נאה, ציצית נאה, אכתוב לפניו ספר תורה נאה ואכרכנו בשיראין נאים! אמר שמואל: שתפוס בשערו ואמר אנהא. נזירא מילתא דעבירה, ואמרי' ליה נאה? אין, דאפילו לרבי אלעזר הקפר, דאמר: נזיר חוטא, הני מילי גבי נזיר טמא, דאידי דבעי מיסתר, דאמ' רחמנא: והימים הראשונים יפלו כי טמא נזרו, התם הוא דלמא אתי למיעבר על נזירותיה, אבל נזיר טהור לאו חוטא קרי ביה.

"

^{xxviii} במדבר ו'יא

^{xxix} פרק ג הלכה א

^{xxx} (לתוס' גישה אחרת בסתירת הסוגיות ונתיחס עליה להלן. גם ברמב"ם בהלכות נזיר נראה סתירה

וגם לזו נתיחס בהקדם.)

^{xxxi} ספר המצוות לרמב"ם שורש ד. ובאמת קצת קשה למה הרמב"ן לא חולק שם.

השרש הרביעי שאין ראוי למנות הציוויים הכוללים התורה כולה. הנה יבואו בתורה צוויין ואזהרות אינן בדבר רמז אבל יכללו המצוות כולם כאילו יאמר עשה כל מה שצויתך לעשות והזהר מכל מה שהזהרתך ממנו או לא תעבור דבר ממה שצויתך בו. ואין פנים למנות הצווי הזה מצוה בפני עצמה. שהוא לא יצוה לעשות מעשה מיוחד שיהיה מצות עשה ולא יזהיר מעשות מעשה מיוחד שיהיה מצות לא תעשה, וזה כאמרו (משפטי' כג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו. וכאמרו (קדושים יט) את חקותי תשמרו, ואת משפטי תעשו (אח"מ יח) ושמרתם את משמרתי (ס"פ אח"מ) ורבים כאלה. וכבר טעו בשרש הזה גם כן עד שמנו קדושים תהיו (קדושים יט) מצוה מכלל מצות עשה. ולא ידעו כי אמרו קדושים תהיו, והתקדשתם והייתם קדושים (שם כ וסוף שמיני), הם צוויין לקיים כל התורה. כאילו יאמר היה קדוש בהיותך עושה כל מה שצויתך בו ונזהר מכל מה שהזהרתך ממנו. ולשון ספרא קדושים תהיו פרושים תהיו. רוצה לומר הבדלו מן הדברים המגונים כלם שהזהרתך אתכם מהם. ובמכלתא (דכספא) אמרו ואנשי קדש תהיון לי איסי בן יהודה אומר כשהקדוש ברוך הוא מחדש מצוה לישראל הוא מוסיף להם קדושה. רוצה לומר כי זה הצווי אינו צווי עומד בעצמו אבל הוא נמשך אחר מצוה שנצטוו בה ומקיים הצווי ההוא יקרא קדוש. ואין הפרש בין אמרו קדושים תהיו או אילו אמר עשו מצותי. התראה שנאמר שזה מצות עשה מחוברת אל המצות הרמז אליהם שנצטוו לעשותם כן לא נאמר בקדושים תהיו והדומים לו שהוא מצוה כי לא יצוה לעשות דבר זולת מה שידענו. ולשון ספרי (ס"פ שלח) והייתם קדושים זו קדושת מצות. הנה כבר התבאר מה שהלכנו סביבו. ומזה השרש גם כן אמרו (עקב י) ומלתם את ערלת לבבכם. רוצה לומר שיקבל וישמע כל מה שקדם זכרו מן המצות. וכן וערפכם לא תקשו עוד (שם). רוצה לומר אל תקשה את לבך ותקבל כל מה שצויתך ולא תעבור עליו:

^{xxxii} ב.ק. צא. " ומעשה באחד שפרע ראש האשה בשוק, באת לפני רבי עקיבא, וחייבו ליתן לה ארבע מאות

זוז. אמר לו: רבי, תן לי זמן, ונתן לו זמן. שמרה עומדת על פתח חצרה, ושבר את הכד בפניה ובו כאיסר שמן, גילתה את ראשה והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה, העמיד עליה עדים ובא לפני רבי עקיבא. א"ל: לזו אני נותן ד' מאות זוז? א"ל: לא אמרת כלום, החובל בעצמו אף על פי שאינו ראשי - פטור, אחרים שחבלו בו - חייבים, והקוצץ נטיעותיו אף על פי שאינו ראשי - פטור, אחרים - חייבין. שמרה עומדת על פתח חצירה וכו'. והתניא, אמר לו ר' עקיבא; צללת במים אדירים והעלית חרס בידך, אדם ראשי לחבל בעצמו! אמר רבא, לא קשיא: כאן בחבלה, כאן בבושת. והא מתניתין בבושת הוא, וקתני: החובל בעצמו אף על פי שאינו ראשי - פטור! הכי קאמר ליה: לא מבעיא בושת, דאדם ראשי לבייש את עצמו, אלא אפי' חבלה, דאין אדם ראשי לחבל בעצמו, אחרים שחבלו בו - חייבין. ואין אדם ראשי לחבל בעצמו? והתניא: יכול נשבע להרע בעצמו ולא הרע יהא פטור? ת"ל: להרע או להטיב, מה הטבה רשות, אף הרעה רשות, אביא נשבע להרע בעצמו ולא הרע! אמר שמואל: באשב בתענית. דכוותה גבי הרעת אחרים להשיבם בתענית, אחרים מי מותיב להו בתענית? אין דמהדק להו באנדרונא. והתניא: איזהו הרעת אחרים? אכה פלוני ואפצע את מוחו! אלא תנאי היא, דאיכא למ"ד: אין אדם ראשי לחבל בעצמו, ואיכא מ"ד: אדם ראשי לחבל בעצמו. מאן תנא דשמעת ליה דאמר: אין אדם ראשי לחבל בעצמו? אילימא האי תנא הוא, דתניא: ואך את דמכם לנפשותיכם אדרש - ר' אלעזר אומר: מיד נפשותיכם אדרש את דמכם; ודלמא קטלא שאני! אלא האי תנא הוא, דתניא: מקרעין על המת ולא מדרכי האמורי, אמר רבי אלעזר: שמעתי, שהמקרע על המת יותר מדאי - לוקה משום בל תשחית, וכ"ש גופו; ודלמא בגדים שאני, דפסידא דלא הדר הוא! כי הא דרבי יוחנן קרי למאני מכבדותא, ורב חסדא כד הוה מסגי ביני היזמי והגא, מדלי להו למאניה, אמר: זה מעלה ארוכה, וזה אינו מעלה ארוכה! אלא האי תנא הוא, דתניא: אמר ר"א הקפר ברבי, מה ת"ל: וכפר עליו מאשר חטא על הנפש? וכי באיזה נפש חטא זה? אלא שציער עצמו מן היין, והלא דברים ק"ו: ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא, המצער עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה. "

xxxiii הלכות חובל ומזיק פרק ה, הלכה א

אסור לאדם לחבול בין בעצמו בין בחבירו, ולא החובל בלבד אלא כל המכה אדם כשר מישראל בין קטן בין גדול בין איש בין אשה דרך נציון הרי זה עובר בלא תעשה, שנ' +דברים כ"ה ג'+ לא יוסיף להכותו, אם הזהירה תורה שלא להוסיף בהכאת החוטא קל וחומר למכה את הצדיק.

xxxiv ח"מ תכ \ לא

xxxv עיין מבוא התלמוד לר' שמואל הנגיד "ושיטה היא קהלת חכמים שאין הלכה כמותם כשיאמרו ר' פלוני ורבי פלוני כולוהו סבירא להו. וכן כל כה"ג שיטה ואין הלכה כחד מהם ויש לך לדעת שהתלמוד נחתם בימי רבינא ורב אשי והם למדונו הסודות הללו וכיוצא בהם:"

xxxvi נדרים י

xxxvii הלכות דעות פרק ג הלכה א " שמא יאמר אדם הואיל והקנאה והתאוה והכבוד וכיוצא בהם דרך רעה הן ומוציאין את האדם מן העולם, אפרוש מהן ביותר ואתרחק לצד האחרון, עד שלא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה ולא ישב בדירה נאה ולא ילבש מלבוש נאה אלא השק והצמר הקשה וכיוצא בהן כגון כהני העובדי כוכבים, גם זה דרך רעה היא ואסור לילך בה, המהלך בדרך זו נקרא חוטא, שהרי הוא אומר בנזיר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, אמרו חכמים ומה אם נזיר שלא פירש אלא מן היין צריך כפרה המונע עצמו מכל דבר ודבר על אחת כמה וכמה, לפיכך צוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו התורה בלבד, ולא יהא אוסר עצמו בנדרים ובשבועות על דברים המותרים, כך אמרו חכמים לא דייך מה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים, ובכלל הזה אלו שמתענין תמיד אינן בדרך טובה, ואסרו חכמים שיהא אדם מסגף עצמו בתענית, ועל כל הדברים האלו וכיוצא בהן צוה שלמה ואמר אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם."

xxxviii במדבר ו'יא

xxxix פרק י הלכה יד

xl תוספות, נזיר ב: (וגם ב.ק. צא:) "ואמאי נאה הא מילתא דעבירה היא ואמרי' ליה נאה - פירוש הנזיר בנזיר עושה עבירה וקרינן ליה נאה וי"ג מלתא עבידא וכי מעשה הגון וכשר לעשות כן הא עבירה היא ומשני אפילו לר' אלעזר הקפר כו' דילמא אתי למיעבר על נזירותו לשתות ביין כי ארכו לו הימים אבל טהור לא חוטא קרי ליה וקשה דבעלמא אייתי לר' אלעזר אפילו אנזיר טהור על שם שציער עצמו מן היין קרי ליה חוטא וי"ל דטהור נמי קצת קרי ליה חוטא ומכל מקום המצוה רבה על החטא ולכך קרי ליה נאה מידי דהוה מתענה תענית חלום בשבת דיש לו מצוה לבטל החלום וקצת עבירה עשה שהתענה בשבת שהרי צריך לישוב בתענית למחרת השבת לכפר על שהתענה בשבת אבל נזיר טמא רחמנא קרייה חוטא לפי שהוא סותר את נזרו וצריך לחזור לנזירותו וכבד בעיניו המעשה ותוהה על הראשונות"

xli חידושי הרשב"א מסכת בבא קמא דף צא עמוד ב

אלא שציער עצמו מן היין. מכאן משמע דר"א הקפר אפילו בנזיר טהור קאמר וכן מפורש בפ"ק דנדרים דנזיר טהור חוטא הוא. ואיכא למידק דבפ"ק דנזיר אמרינן דאפילו ר' אלעזר הקפר דאמר נזיר חוטא הוא ה"מ נזיר טמא דאידי דבעי מסתר דלמא אתי למעבר על נזירותו' אבל נזיר טהור לאו חוטא קרי ליה, ור"ת ז"ל תירץ דהא דקאמר התם נזיר טהור לאו חוטא קרי ליה היינו שהמצוה גדולה וחמורה מן העבירה, שמצוה לידור וכדאמר הרואה סוטה בקלקולה ילך ויזיר עצמו מן היין ומ"מ מקצת חטא יש שציער עצמו מן היין, מידי דהוי אתענית חלום בשבת דאמרינן שקורעין לו גזר

xlii תוספות תענית יא.

אמר שמואל כל היושב בתענית נקרא חוטא - וקשיא דאמרינן בפ' החובל (ב"ק דף צא: ושם) החובל בעצמו רשאי אבל אחרים שחבלו בו חייבים ומפרש התם הא דקאמר החובל בעצמו רשאי אמר שמואל ביושב בתענית אלמא משמע דשמואל קאמר דיושב בתענית לא נקרא חוטא ויש לומר דודאי הוי חוטא כדאמרינן הכא מקל וחומר מנזיר ומה נזיר שלא ציער עצמו אלא מיין וכו' אבל מכל מקום המצוה שהוא עושה התענית גדול יותר מן העבירה ממה שהוא מצער נפשו דמצוה לנדור כדאמרינן (סוטה דף ב.) הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין ומכל מקום יש קצת חטא מידי דהוה אמתענה תענית חלום בשבת דקורעין גזר דינו ונפרעין ממנו תענית של שבת ומאי תקנתיה ליתב תעניתא לתעניתיה.

xliii הלכות חובל ומזיק פרק ה, הלכה א

אסור לאדם לחבול בין בעצמו בין בחבירו, ולא החובל בלבד אלא כל המכה אדם כשר מישראל בין קטן בין גדול בין איש בין אשה דרך נציון הרי זה עובר בלא תעשה, שנ' +דברים כ"ה ג'+ לא יוסיף להכותו, אם הזהירה תורה שלא להוסיף בהכאת החוטא קל וחומר למכה את הצדיק

xliv לדוגמא " רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כא הלכה ט

אשתו של אדם מותרת היא לו, לפיכך כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו ג עושה, בועל בכל עת שירצה ומנשק בכל אבר ואבר שירצה, [ונבא עליה כדרכה ושלא ד כדרכה] ובלבד שלא יוציא שכבת זרע לבטלה ואף על פי כן מדת חסידות שלא יקל אדם את ראשו לכך ושיקדש עצמו בששת תשימיש כמו שביארנו בהלכות דעות, ולא יסיר מדרך העולם ומנהגו שאין דבר זה אלא כדי לפרות ולרבות."

xlv עיין שם בסוגיא בתענית יא.

xlvi לדוגמא ערוך השולחן אורח חיים תקעא

"בתעניתים שאין האדם מצווה יש פלוגתא בגמ' [י"א:]: חד אמר כל היושב בתענית נקרא קדוש וחד אמר נקרא חוטא ואלו ואלו דברי אלקים חיים דוודאי אם יכול לסבול התענית ואין לו עי"ז ביטול תורה נקרא קדוש שמתוך כך מתמרקין עונותיו ואם לאו שאינו בריא וחזק נקרא חוטא וכל זה במי שמתענה דרך פרישות אבל מי שהוא חוטא בוודאי יש לו להתענות על חטאיו ולבכות ולהתוודות לפני ד' ושב ורפא לו אא"כ יבא ע"י התענית לידי סכנה דאז אסור לו להתענות"

ובמסילת ישרים פרק יג

ואמרו (שם יא): כל היושב בתענית נקרא חוטא, והעמידה בדלא מצי מצער נפשה."

^{xlvii} משנה ברורה סימן תקעא ס"ק א

(א) נקרא קדוש - שמתוך כך מתמרקין עונותיו בשביל שמתענה [רש"י] ולא מיירי [א] בעונות הידועים המבואר ברוקח ובכתבי האר"י כמה ימים צריך להתענות עליהם דבזה צריך להתענות [ב] אפילו לא מצי לצעורי נפשיה אלא מיירי כשמתענה משום תשובה על עונות שאדם דש בעקביו:

^{xlviii} תענית כב עמוד ב

תנו רבנן: עיר שהקיפוח נכרים או נהר, ואחד ספינה המיטרפת בים, ואחד יחיד שנרדף מפני נכרים או מפני לסטין, ומפני רוח רעה - על כולן יחיד רשאי לסגף את עצמו בתענית. רבי יוסי אומר: אין היחיד רשאי לסגף את עצמו בתענית, שמא יצטרך לבריות ואין הבריות מרחמות עליו. אמר רב יהודה אמר רב: מאי טעמא דרבי יוסי, דכתיב ויהי האדם לנפש חיה - נשמה שנתתי בך החייה.